

Беспалько А. О. ад'юнкт штатний науково-організаційного відділення Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-7941-9909>

ПРО ОБУМОВЛЕНІСТЬ ДОМІНУЮЧОЇ КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ РІВНЕМ АДАПТИВНОСТІ УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ

Стаття присвячена аналізу проблеми діагностики виснаженості копінг-ресурсів особистості військовослужбовця – учасника бойових дій. Розкривається рівень адаптивних можливостей військовослужбовців, розглядається зв'язок домінуючої копінг-стратегії з рівнем адаптивності учасника бойових дій.

Ключові слова: копінг-ресурси; психологічна виснаженість; учасник бойових дій; адаптаційний потенціал; вектор копінг-стратегій.

Вступ.

Актуальність теми. З 2014 року спостерігається підвищений рівень уваги до висвітлення проблеми впливу бойових дій на особистість військовослужбовця. У переважній більшості публікацій розглядається руйнівний вплив на особистість психотравмуючих чинників бойової обстановки, актуалізуються питання негативних психічних станів, психологічної стійкості та готовності військовослужбовців до участі у бойових діях, організації та здійснення соціально-психологічної реадaptaції учасників бойових дій. Проте, у більшості наукових праць питанням діагностики актуального психофізіологічного стану учасника бойових дій майже не приділено належної уваги, а наявні дослідження мають загальний та обмежений характер.

Мета – розкриття обумовленості домінуючої копінг-стратегії рівнем адаптаційного потенціалу учасника бойових дій.

Завдання статті – визначення рівня адаптації військовослужбовців; виявлення домінуючих копінг-механізмів військовослужбовців після участі у бойових діях; визначення кореляційних зв'язків між копінг-стратегіями та рівнем (низький, високий) основних показників адаптаційного потенціалу.

Теоретичне підґрунтя.

Участь у бойових діях тісно пов'язана із надмірним стресовим навантаженням на особистість військовослужбовця-комбатанта. У свідомості більшості населення та профільних спеціалістів існує уявлення проте, що по завершенню участі у бойових діях їх учасників переслідують проблеми із соціальною дезадаптацією, відсутністю позитивних механізмів протистояння стресовому навантаженню, розвитком посттравматичного стресового розладу.

З'являється все більше досліджень, у яких не лише констатується деструктивний бік психотравми, але й емпірично підтверджуються позитивні або адаптаційні зміни особистості внаслідок переживання психотравмуючої події. Так, В. Осьодло та Д. Зубовський зазначають, що на протигагу традиційній та широко представленій «патологізованій» парадигмі, що відповідала на питання про те, яким чином вплив стресорів призводить до небажаних хворобливих наслідків, все активніше протиставляється нова – позитивно орієнтована [1]. Проте, не викликає сумніву той факт, що тривале перебування у надмірному стресовому навантаженні призводить до виснаженості особистості, її копінг-ресурсів. Рівень виснаженості особистості має прямий причинно-

Питання психології

наслідковий зв'язок із рівнем стресового навантаження, що знаходить своє відображення в рівні адаптаційних можливостей особистості та виборі переважаючого вектору копінг-стратегії.

По ствердженню Г.Сельє, стрес це не тільки нервово напруження, а й постійний стан людини, його якісна характеристика, що дозволяє охарактеризувати адаптаційні можливості в несприятливих умовах зовнішнього середовища. Рівень стресового впливу на людину залежить від сукупності багатьох факторів: фізичного та психічного здоров'я, індивідуальних особливостей людини, розвитку механізмів психологічного захисту, наявності (відсутності) соціальної підтримки в стресових (напружених) ситуаціях [2].

Вище зазначене надає можливість припустити, що рівень виснаженості особистості або рівень стресового навантаження є суб'єктивною оцінкою фізіологічного та психологічного самопочуття особистості, що знаходить своє відображення у адаптаційних можливостях людини, рівні її емоційної стабільності (стійкості/нестійкості), рівні тривожності, виборі домінуючої копінг-стратегії. Доречно зазначити, що формуючі стресове навантаження чинники не є лише сумою особистісних характеристик та сили несприятливих життєвих подій, а є динамічним співвідношенням стійких якостей особистості, стереотипів поведінки, неусвідомлених вчинків та вмінь, що пов'язані із контролем власного емоційного стану, налагодження дієвої внутрішньої комунікації у соціальних групах, здійсненні особистісного контролю над стресовою ситуацією. Ефективне подолання стресової ситуації залежить передусім від змісту копінг-ресурсів, які визначають копінг-механізми та копінг-стратегії. Копінг або використовується людиною, як суб'єктом своєї діяльності, або у випадку неспроможності його застосування, а саме відсутності необхідних копінг-ресурсів або відсутності доступу до них, людина перетворюється на пасивну істоту [3].

Ефективний копінг відіграє важливу роль в підтримці особистісного здоров'я, сприяє більш швидкому одужанню та відновленню, знижує шкідливу дію стресорів та забезпечує необхідною кількістю ресурсів адаптивну функцію людини (надає впевненості, підтримує самоідентичність та самоповагу, формує позитивний соціальний мікроклімат). Із вище зазначеного простежується взаємозалежність між копінг-стратегіями, адаптивним потенціалом та копінг-ресурсами. Визначення рівня адаптивного потенціалу та домінуючого вектору копінг-стратегії надасть можливість зробити висновки про рівень наявності копінг-ресурсів особистості, їхню виснаженість.

Методи дослідження.

Для реалізації поставлених завдань було використано такі методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація наукової літератури); *емпіричні* (спостереження; бесіда; тестування: багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» розроблений О. Маклаковим і С. Чермяніним (1993) та копінг – тест (Лазарус) в адаптації Л. Вессермана[4]).

Результати дослідження подано за вибіркою по різних вікових категоріях. Вік учасників коливається в межах від 18 до 58 років. Середній вік – 31 рік. Відповідно до результатів експериментального дослідження вибірка респондентів була розділена на чотири групи. Перша група – військовослужбовці 18 – 21 рік; друга група – військовослужбовці 22 – 31 рік; третя група – військовослужбовці 32 – 41 років та четверта група – військовослужбовці вікової групи 42 + років.

Результати та їх обговорення.

За результатами використання багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність» констатуємо, що високий рівень нервово-психічної стійкості спостерігається у 15,4% респондентів: це добра поведінкова регуляція, висока адекватна самооцінка і

Питання психології

реальне сприйняття дійсності. 52,3% респондентів характеризуються середнім рівнем нервово-психічної стійкості, 31,1% – низьким. У 20,3% респондентів дослідження виявлений високий рівень комунікативного потенціалу, 47,8% характеризується середнім рівнем комунікативного потенціалу та 29,6% респондентів – низьким. Отриманні дані свідчать, що близько 30% особового складу відчуваю

психологічне навантаження під час налагодження соціальних контактів. За шкалою морально-етичної нормативності 13,4% респондентів дослідження демонструють високі показники, що свідчить про реальну оцінку свого роль у суспільстві, соціальній групі, а їхня поведінка зорієнтована на дотримання загальноприйнятих норм поведінки.

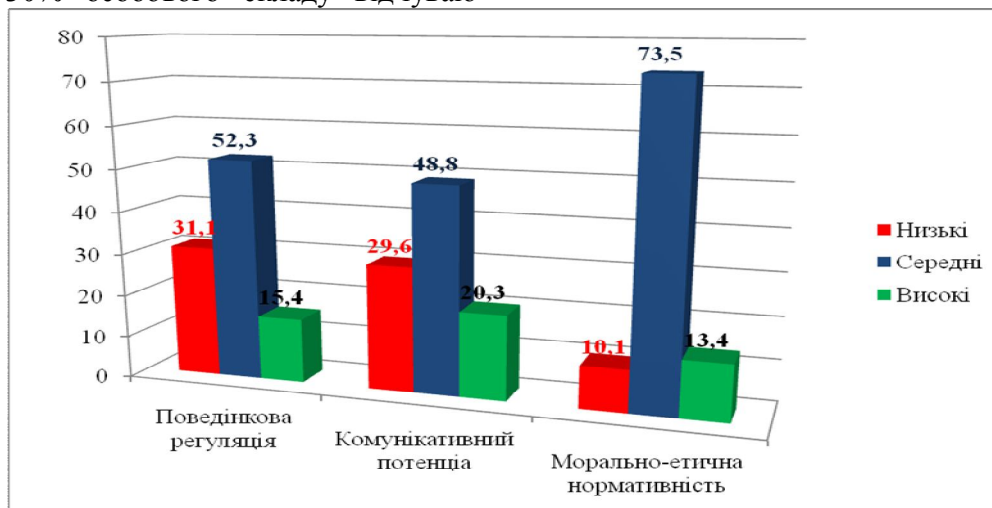

Рисунок 1 – Розподіл обстежуваних за трьома основними шкалами багаторівневого особистісного опитувальника “Адаптивність”

Таблиця 1.

Середні показники за основними шкалами по групах респондентів.

Адаптивність	Групи	N	Середні показники	Стандартне відхилення
НПС	1	105	4,81	1,8
	2	252	4,71	1,76
	3	121	5,42	1,95
	4	113	5,08	2,21
КП	1	105	5,16	2,15
	2	252	4,52	2
	3	121	5,42	2,8
	4	113	5,29	2,48
МН	1	105	5,11	1,44
	2	252	5,04	1,65
	3	121	6	1,72
	4	113	5,33	2,05

Примітка: НПС – нервово-психічна стійкість; КП – комунікативний потенціал; МН – морально-етична нормативність.

Табл. 1 демонструє порівняльні показники за основними шкалами по групах респондентів. Порівняльні показники вказують на певні адаптивні відмінності у різних вікових групах респондентів. По основних шкалах методики найвищі

показники отримані у третій групі респондентів (вікова категорія з 32 до 41 року, середній вік – 31,6), що свідчить про більш високу нервово-психологічну стійкість, наявність особистісного бажання до налагодження дієвого внутрішньо-

Питання психології

комунікаційного процесу у соціальних групах, дотримання загальноприйнятих моральних і правових норм поведінки. Це пояснюється тим, що орієнтовно в 30 років в житті людини настає криза молодості, під час якої відбувається переоцінка особистісних цілей, смислу особистого життя, завершується процес формування відповідальності за власні дії, вчинки [5].

При здійсненні статистично-математичного порівняння груп респондентів із середніми результатами всіх респондентів встановлено, що при t – критичному 1,96 статистично значимі відмінності виявлено у третій групі респондентів за двома шкалами: нервово-психічна стійкість (2,47) та комунікативний потенціал (5,63).

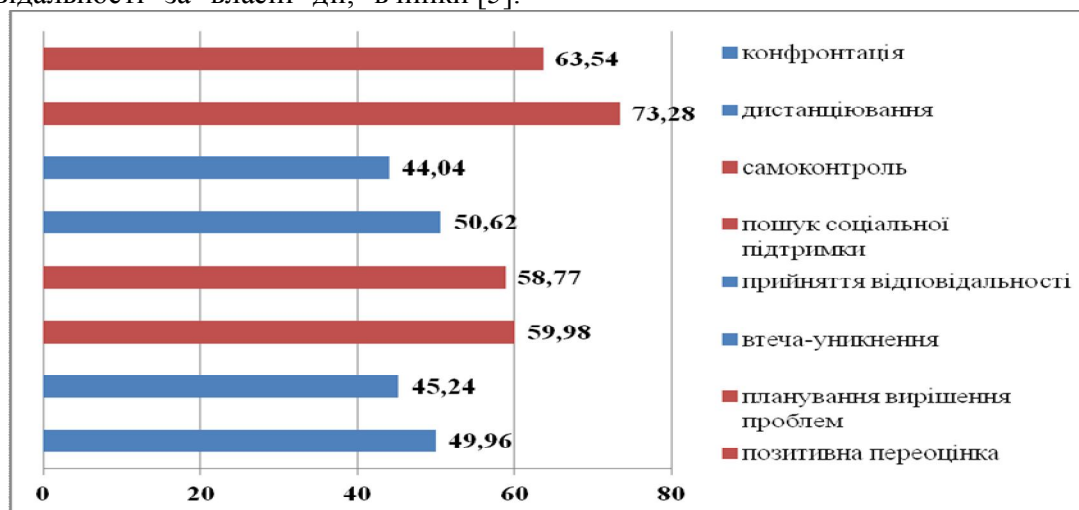

Рисунок 2. Показники копінг-стратегій по виборці в цілому.

Із показників, що зазначені на рисунку 2 можна зробити висновки про те, що в стресових ситуаціях респонденти більш схильні до використання таких копінг-стратегій, як планування вирішення проблем (73,28), позитивна переоцінка (63,54). В свою чергу, рідше – до втечі-уникнення (44,04) та дистанціювання (45,24). Тобто, тут спостерігається тенденція до пошуку позитивних рішень для вирішення проблемних ситуацій, за рахунок особистісного саморозвитку, самовдосконалення та самозростання.

Для більш детального аналізу отриманих даних у рисунку 3 пропонується рівень виразності копінг-стратегій у відсотках за кількістю виборів за шкалами. Як бачимо, до конфронтаційного копінгу в стресовій ситуації не схильні 36% респондентів (обмежене використання), 32,3% респондентів здатні використовувати його на помірному рівні, а 31,6% респондентів надають перевагу зазначеній копінг-стратегії. Отримані результати засвідчують факт, що 31,6%

військовослужбовців – учасників бойових дій схильні до використання агресивних зусиль для внесення змін у проблемну ситуацію, проявлення ворожості та готовності до ризику при вирішенні проблем, що викликають стрес, тобто в першу чергу орієнтуються на емоційну складову при вирішенні проблемних ситуацій.

39,3% учасників дослідження майже або практично не схильні до дистанціювання від проблеми, 45,1% використовують зазначену копінг-стратегію у середній мірі, а 15,4% використовують дану копінг-стратегію на високому рівні тобто віддають їй перевагу. Отримані результати свідчать, що лише 15,4% респондентів докладають когнітивні зусилля для відокремлення від ситуацій, що викликають стрес та для зменшення її рівня вагомості у особистому сприйнятті та інтерпретації.

8,7% учасників дослідження в стресовій ситуації не схильні до здійснення самоконтролю, 46,8% здійснюють самоконтроль на посередньому рівні, а 44,4% надають

Питання психології

перевагу зазначений копінг-стратегії. Отримані результати свідчать, що майже половина респондентів прикладають зусилля для здійснення урегулювання власних емоцій та особистої поведінки в стресових ситуаціях.

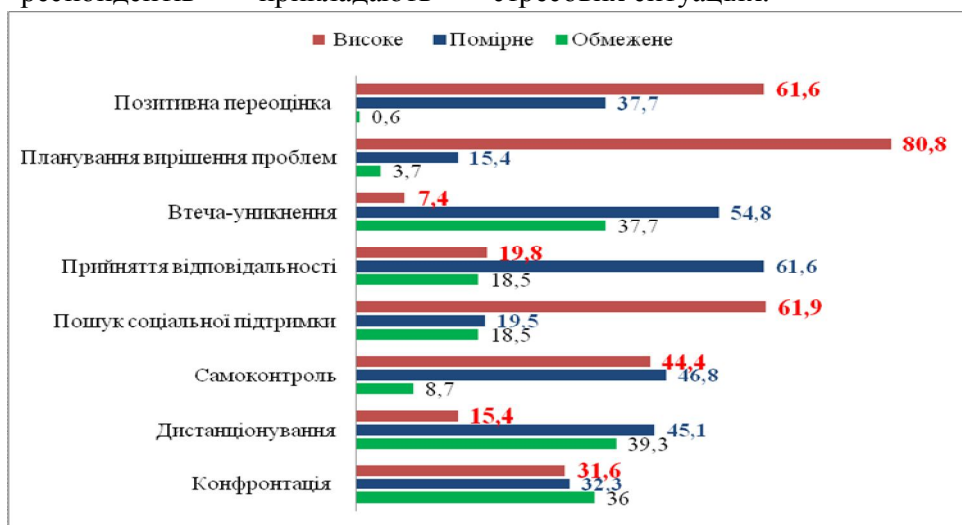

Рисунок 3. Рівень виразності копінг-стратегій в стресових ситуаціях (у відсотках)

До пошуку соціальної підтримки в стресових ситуаціях 18,5% учасників дослідження не проявляють схильності, 19,5% використовують зазначену копінг-стратегію в середній мірі, а 61,9% надають їй перевагу. Отримані результати свідчать про те, що значна кількість респондентів прикладають особистісні зусилля для пошуку дієвої інформаційної та емоційної підтримки. Зазначений результат свідчить про високий рівень згуртування військових колективів, високий рівень довіри та якісно налагоджену систему внутрішньої комунікації.

18,5% учасників дослідження не виявили схильні до прийняття відповідальності у стресовій ситуації, 61,6% використовують зазначену копінг-стратегію на середньому рівні, а 19,8% надають їй перевагу. Отримані результати свідчать про те, що лише 19,8% респондентів здатні до прийняття на себе відповідальності за прийняті рішення, відстоювання особистісних (колективних) інтересів, чітко визначати свою роль і місце у процесі вирішення проблемної ситуації.

37,7% учасників дослідження майже або ніколи не використовують копінг-стратегію втеча-уникнення для вирішення проблемної ситуації, 54,8% використовують зазначену копінг-стратегію в середній мірі, а 7,4% надають їй перевагу. Отримані результати

свідчать про те, що лише 7,4% респондентів прикладають когнітивні або поведінкові зусилля для самоусунення від вирішення ситуацій, що провокують виникнення стресу. Зазначений результат з позитивної сторони характеризує учасників російсько-українського збройного протистояння на сході України та свідчить про свідомий рівень особистісного вибору про необхідність територіального захисту України, достатній рівень мотиваційної готовності.

3,7% учасників дослідження практично не схильні до здійснення планованого вирішення проблем, 15,4% використовують зазначену копінг-стратегію в середній мірі, а 80,8% респондентів використовують її на високому рівні. Отримані результати свідчать про те, що 2/3 респондентів докладають мимовільні проблемно-сфокусовані зусилля для позитивного змінення проблемної ситуації, використовуючи аналітичний підхід, тобто схильні до аналізу та когнітивного моделювання.

До позитивної переоцінки проблемної ситуації не схильні 0,6% учасників дослідження, 37,7% використовують зазначений механізм у середній мірі, а 61,6% респондентів систематично користуються зазначеною копінг-стратегією в повсякденній життєдіяльності. Отримані результати свідчать

Питання психології

про те, що значна частина військовослужбовців – учасників бойових дій схильні до переосмислення набутого життєвого досвіду (позитивного чи негативного) тим самим створюючи позитивні передумови для особистісного зростання,

саморозвитку.

В наступному аналізі продемонстрована порівняльна таблиця використання копінг-стратегій респондентами різних вікових категорій (груп).

Таблиця 2.

Використання копінг-стратегій респондентами різних вікових груп.

Види копінга	Групи	Кількість респондентів	Середні показники	Стандартне відхилення
Конфронтація	1	105	48,32	12,85
	2	252	50,79	14,15
	3	121	49,44	14,6
	4	113	50,19	15,67
Дистанціювання	1	105	45,8	16,54
	2	252	43,87	15,59
	3	121	46,18	17,51
	4	113	46,78	17,01
Самоконтроль	1	105	59,2	15,53
	2	252	59,77	14,75
	3	121	59,66	13,76
	4	113	61,48	11,96
Пошук соціальної підтримки	1	105	56,18	15,01
	2	252	59,39	14,06
	3	121	59,82	15,05
	4	113	58,67	14,4
Прийняття відповідальності	1	105	52,39	21,53
	2	252	48,45	18,11
	3	121	51,58	16,95
	4	113	52,77	17,41
Втеча-уникнення	1	105	44,86	13,27
	2	252	43,7	13,98
	3	121	43,58	14,07
	4	113	43,38	14,15
Планування вирішення проблеми	1	105	72,32	16,49
	2	252	73,13	16,58
	3	121	72,36	13,17
	4	113	74,29	13,76
Позитивна переоцінка	1	105	61,63	10,85
	2	252	61,96	11,89
	3	121	65,56	10,88
	4	113	66,67	10,64

Таблиця 2 ілюструє порівняльний аналіз використання копінг-стратегій респондентами різних вікових груп. По шкалі конфронтаційного копінга найвищі середні

результати зареєстровано у другій віковій групі (50,79), найнижчі – у першій (48,32). До дистанціюванню у проблемних ситуацій більшу схильність виявлено у четвертій

Питання психології

віковій групі (46,78), найменшу – у другій (43,87). Щодо здійснення самоконтролю, то зазначена копінг-стратегія найбільш притаманна четвертій віковій групі (61,48), а найнижчі показники по зазначеній шкалі (59,2) у першій віковій групі. До пошуку соціальної підтримки більш схильні військовослужбовці третьої вікової групи (59,82), а найменше – військовослужбовці першої вікової групи. Отримані результати засвідчують факт, що чим доросліша людина, тим більш активніше вона готова приймати відповідальність на себе та в повній мірі нести особистісну відповідальність за прийняті рішення та вчинки. Так, військовослужбовці четвертої вікової групи виявили найбільшу схильність до зазначеної копінг-стратегії (52,77), а найменше – друга вікова група (48,45). Щодо копінг-стратегії втеча-уникнення спостерігається протилежна ситуація, до зазначеної копінг-стратегії більш схильні військовослужбовці першої вікової групи (44,86), а найменш – військовослужбовці четвертої вікової групи (43,38). По шкалам планованого вирішення проблеми та позитивної переоцінки військовослужбовці четвертої вікової групи показали найбільш високі результати (74,29 та 66,67 відповідно), а найменші –

військовослужбовці першої вікової групи (72,32 та 61,63 відповідно).

При статистичному порівнянні результатів статистично значимих відмінностей не виявлено, але відповідно до отриманих результатів встановлено, що із збільшенням віку особистість більше віддає перевагу конструктивним копінг-стратегіям, що пов'язані із здійсненням аналітичних процесів, прийняттям відповідальності та пошуком адекватних шляхів вирішення проблемних ситуацій. Військовослужбовці молодшої вікової групи навпаки, більш схильні до проявлення певної агресії під час вирішення проблемних ситуацій, готовності до ризику та прикладання когнітивних зусиль до самоусунення від вирішення проблем. Тобто можна зазначити, що військовослужбовці молодшої вікової групи при вирішенні проблем в першу чергу покладаються на емоційну складову, а військовослужбовці старших вікових груп – на когнітивну.

Для виявлення тенденцій використання копінг-стратегій у стресових ситуаціях нами було виявлено кореляційні зв'язки між копінг-стратегіями та основними (базовими) показниками адаптивних можливостей військовослужбовців.

Таблиця 3.

Кореляційні зв'язки копінг-стратегій та рівнем показників адаптивних можливостей військовослужбовця.

	Низькі	Високі
НПС – конфронтація	0,195^{***}	0,083
НПС – дистанціювання	0,142^{**}	0,053
НПС – самоконтроль	0,058	0,172^{**}
НПС – пошук соціальної підтримки	0,123[*]	0,151^{**}
НПС – втеча-уникнення	- 0,065	- 0,032
НПС – прийняття відповідальності	0,035	- 0,044
НПС – планування вирішення проблем	- 0,043	0,046
НПС – позитивна переоцінка	0,08	0,187^{***}
КП – конфронтація	0,125[*]	0,15
КП – дистанціювання	0,137^{**}	0,192^{***}

Питання психології

КП – самоконтроль	0,004	0,119
КП – пошук соціальної підтримки	0,137**	0,352***
КП – втеча-уникнення	0,112	- 0,023
КП – прийняття відповідальності	- 0,037	- 0,064
КП – планування вирішення проблем	- 0,065	0,232***
КП – позитивна переоцінка	0,083	0,265***
МН – конфронтація	0,091	0,202
МН – дистанціювання	- 0,068	- 0,058
МН – самоконтроль	- 0,08	0,042
МН – пошук соціальної підтримки	0,292**	0,329***
МН – втеча-уникнення	0,011	- 0,17
МН – прийняття відповідальності	0,107	- 0,199
МН – планування вирішення проблем	- 0,452***	0,315**
МН – позитивна переоцінка	- 0,286**	0,052

Примітка: НПС – нервово-психічна стійкість; КП – комунікативний потенціал; МН – морально-етична нормативність.

* при $p \geq 0,1$; ** при $p \geq 0,05$; *** при $p \geq 0,01$ [6].

Таким чином, проведений кореляційний аналіз підтверджує взаємозалежність вибору домінуючих копінг-стратегій із рівнем основних показників адаптивного потенціалу людини, що в свою чергу підтверджує гіпотезу проведеного дослідження.

Висновки.

1. В результаті отриманих результатів багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність» встановлено, що низькі показники низькі показники мають: за шкалою нервово-психічна стійкість – 30,1% респондентів, комунікативний потенціал – 29,6% та за основними шкалами методики зафіксовано у другій групі респондентів (від 22 до 31 року, середній вік групи – 26,1): нервово-психічна стійкість – 4,71; комунікативний потенціал – 4,52; морально-етична нормативність – 5,04. Найвищі середні показники нами було зафіксовано у третій групі (від 32 до 41 року, середній вік групи – 36,1): нервово-психічна стійкість – 5,42; комунікативний потенціал – 5,42; морально-етична

нормативність – 6. отримані результати свідчать про те, що особовий склад по завершенню кризи молодості є більш стійким до негативного стресового навантаження, є більш схильним до дотримання загальноприйнятих морально-правових норм поведінки, відкритими до налагодження соціальних контактів.

Загалом, за результатами тесту можна зробити висновки про те, що внаслідок тривалого навантаження стрес-чинників бойової обстановки близько третини залученого особового складу зазнає надмірного стресового навантаження, що призводить до загального виснаження організму особистості, що відображається на адаптаційних можливостях особистості.

2. За результатами статистичного опрацювання та порівняння отриманих за копінг-тестом результатів простежуються тенденція до змінення вибору профілюючої складової під час вирішення проблемних (кризових) ситуацій в залежності від віку. Так, особистість у молодшому віці надає перевагу емоційній складовій, а з

Питання психології

дорослішанням – на когнітивну, що передбачає переусвідомлення набутого життєвого досвіду, його переоцінку та готовність прийняття відповідальності. Крім того, позитивним є момент, що незалежно від вікової групи особовий склад спрямований на пошук дієвої соціальної та інформаційної підтримки найближчого соціального оточення (сім'я, друзі, товариші по службі, командири). З іншої сторони, відкритість до соціальної взаємодії є підтвердженням всезагального визнання заслуг захисників України перед суспільством, ознакою високої мотиваційної готовності українських військових.

3. Кореляційний аналіз підтвердив залежність вибору домінуючої копінг-стратегії від рівня адаптаційного потенціалу: із збільшенням адаптаційних показників перевага надається позитивним копінг-стратегіям, що передбачають когнітивне опрацювання набутого досвіду, його переусвідомлення та переоцінку, саморозвиток та самовдосконалення особистості. Відповідно до чого, знаходить своє підтвердження гіпотеза, що із виснаженням копінг-ресурсів адаптаційні можливості особистості знижуються, що

призводить до самоусунення, відсторонення від прийняття участі у вирішенні проблемних (суперечливих) ситуацій, що призводить до надмірної тривожності, нервовості та розвитку агресивності особистості.

4. Не викликає сумніву факт, що участь військовослужбовців у бойових діях супроводжується надмірним стресовим навантаженням, що призводить до виснаження копінг-ресурсів особистості. Отримані результати засвідчують найбільш вплив негативних стрес-чинників бойової обстановки на емоційну складову особистості. При цьому позитивним є виявлений факт зацікавленості 2/3 особового складу до залучення когнітивних резервів для пере опрацювання набутого досвіду, саморозвитку та самовдосконаленні.

Вище зазначене надає можливість припустити, що найбільш дієвим механізмом відновлення особового складу буде когнітивно-поведінкова терапія, що спрямована в першу чергу на партнерську співпрацю учасників процесу із залученням їхнього когнітивного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Постравматичне зростання особистості учасників бойових дій: сучасний стан та перспективи. Осьодло В.І., Зубовський Д.С. Український психологічний журнал № 1(3) 2017, ISSN 2520-6273 (online).
2. Selye, H. The Physiology and Pathology of Exposure to stress. Montreal: Acta, Inc., 1950; Selye, H. The stress of life. New York: McCraw-Hill, 1956; Selye, H. The stress without distress. Philadelphia: Lippincott, 1974; Selye, H. The stress concept and some of its implications. In: Human stress and cognition: An information processing approach. V. Hamilton and D.M. Warburton (Eds.). New York: Wiley, 1979, p.11-32.
3. Совладающее поведение: Современное состояние и перспективы / [под ред. А. Журавлева и др.]. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 474 с. – (Интеграция академической и университетской психологии).
4. Практическая психодиагностика : Методики и тесты / под ред. Д. Я. Райгородского. – Самара : БАХРАХ-М, 2002. – 672 с.
5. Токарева Н.М. Основи вікової психології: навчально-методичний посібник / Н.М. Токарева, Р.В. Шамко – Кривий Ріг, 2013 – 283 с. Режим звернення: http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/0564/1757/1/%d0%92%d0%be%d0%b7%d1%80%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%bd%d0%b0%d1%8f_%d0%bf%d1%81%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%b8%d1%8f.pdf (дата звернення 25.09.2020).
6. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие. – Спб.: Речь, 2004. – 392 с.

References

1. Osyodlo V.I., Zubovsky D.S. (2017). Posttraumatichne zrostannia osobustosti uchasnuka boiovuth dii: suchasnui stan ta perspektivu [Post-traumatic growth of the personality of combatants: current status and prospects]. Ukrainian Psychological Journal, 1(3), ISSN 2520-6273 (online) (in Ukrainian).
2. Selye, H. The Physiology and Pathology of Exposure to stress. Montreal: Acta, Inc., 1950; Selye, H. The stress of life. New York: McCraw-Hill, 1956; Selye, H. The stress without distress. Philadelphia: Lippincott, 1974; Selye, H. The stress concept and some of its implications. In: Human stress and cognition: An information processing approach. V. Hamilton and D.M. Warburton (Eds.). New York: Wiley, 1979, p.11-32.
3. Zhuravleva A. (2008). Sovladajchee povedenie: Sovremennoe sostoianie i perspektivu [Mastering behavior: The current state and prospects]. Moscow: Publishing House "Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences", 474. (Integration of academic and university psychology) (in Russian).
4. Raigorodsky D.Ya. (2002). Prakticheskaia psuthodagnostika: Metodu and testu [Practical psychodiagnosics: Methods and tests]. Samara: BAHRAH-M, 672. (in Russian).
5. Tokareva N.M. (2013). Osnovu vikovoi psuthologii: navchalno-metoduchuy posibnuk [Fundamentals of age psychology: a textbook]. Kryvyi Rih, 283. Contact mode: http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/0564/1757/1/%d0%92%d0%be%d0%b7%d1%80%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%bd%d0%b0%d1%8f_%d0%bf%d1%81%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%b8%d1%8f.pdf (access date 25.09.2020) (in Ukrainian).
6. Nasledov A.D (2004). Matematicheskie metody psuthologicheskogo isledovania. Analiz and interpretatsia danuth. Uchebnoe posobie [Mathematical methods of psychological research. Data analysis and interpretation. Textbook]. Spb.: Rech, 392 (in Russian).

Резюме

Беспалько А. адъюнкт штатный научно-организационного отделения Военного института Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

ОБ ОБУСЛОВЛЕННОСТИ ДОМИНИРУЮЩЕЙ КОПИНГ-СТРАТЕГИИ УРОВНЕМ АДАПТИВНОСТИ УЧАСТНИКА БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ

Статья посвящена анализу проблемы диагностики истощенности копинг-ресурсов личности военнослужащего - участника боевых действий. Раскрывается уровень адаптивных возможностей военнослужащих, рассматривается связь доминирующей копинг-стратегии с уровнем адаптивности участника боевых действий.

Ключевые слова: копинг-ресурсы; психологическая усталость; участник боевых действий; адаптационный потенциал; вектор копинг-стратегий.

Summary

Bespalko A. Adjunct of scientific-organizational section of Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ON THE CONDITIONALITY OF THE DOMINANT COPING STRATEGY BY THE LEVEL OF ADAPTABILITY OF THE COMBATANT

Abstract. *Since 2014, there has been an increased attention to the coverage of the problem of the combat actions impact on the personality of the serviceman.*

The vast majority of publications consider the destructive impact of psycho-traumatic factors of the combat situation on the personality, actualize the issues of negative mental states, psychological stability and readiness of servicemen to participate in combat actions, organization and implementation of socio-psychological community reintegration of combatants. However, in most scientific works the diagnosis of the current psychophysiological state of a combatant is given almost no due attention, and the available research is general and limited.

The hypothesis of our study is the assumption that as a result of activities in extreme conditions on the personality of the serviceman is excessive stress, which leads to depletion of personality, which is reflected in reduced adaptive capacity and the choice of the dominant coping strategy.

Purpose. *The goal is to reveal the conditionality of the dominant coping strategy by the level of adaptive potential of the combatant.*

Питання психології

Methods. The following research methods were used to implement the tasks: theoretical (analysis, synthesis, comparison, abstraction, generalization, systematization of scientific literature); empirical (observations; conversation; testing: "Adaptability" – multilevel personal questionnaire by O. Maklakov and S. Chernyanin (1993) and a Lazarus coping test adapted by L. Wesserman).

Authenticity. The theoretical analysis shows the interdependence between coping strategies, adaptive potential and coping resources. Determining the level of adaptive potential and the dominant vector of coping strategy provides an opportunity to draw conclusions about the level of availability of coping resources of the individual, depleted state. Correlation analysis confirmed the dependence of the choice of the dominant coping strategy on the level of adaptation potential with increasing adaptive indicators, preference is given to positive coping strategies that envisages cognitive processing of acquired experience, re-awareness and reassessment, self-development and self-improvement. Subsequently, it proves a hypothesis that, the adaptive capacity of the individual decreases with the depletion of coping resources, which leads to self-elimination, exclusion from participation in solving problematic (contradictory) situations, which leads to excessive anxiety, nervousness and aggression of personality.

Conclusions. The results prove to the greatest influence of negative stressors of the combat situation on the emotional component of the personality.

At the same time, the fact that 2/3 of personnel is interested in attracting cognitive reserves for processing the acquired experience, self-development and self-improvement is positive. The mentioned above provides an opportunity to assume that the most effective mechanism for personnel recovery will be cognitive-behavioral therapy, which is aimed primarily at partnership of participants of the process with the involvement of their cognitive potential.

Key words: coping resources; psychological exhaustion; combatant; adaptation potential; vector of coping strategies.

Received/Поступила: 14.11 20